

være en antakelse om et enkeltfenomen, men også en antakelse om lovmessige sammenhenger. Hele den moderne fremstillingen av den hypotetisk-deduktive metoden i naturvitenskapene bygger på denne bruken av termene. Termen teori brukes dessverre på to forskjellige måter i vitenskapelig (og vitenskapsfilosofisk) litteratur. Dels brukes termen synonymt med hypotese. En av de mer kjente spissformuleringene til molekylærbiologen Sydney Brenner (f. 1927) illustrerer denne bruken: «Theories should be treated like mistresses. One should never fall in love with them, and they should be discarded when the pleasure they provide is over.» Utsagnet har samme innhold og er like underholdende om termen «theories» erstattes av «hypotheses» i dette utsagnet. Dels brukes termen teori om et omfattende system av lovmessige sammenhenger, som enten kan være satt frem som en hypotese for å undersøke hvilke fenomener og observasjoner som kan forklares fra teorien, og hvilke fremtidige observasjoner som kan forutsies, eller teorien kan være et etablert og empirisk godt begrunnet system av lovmessige sammenhenger. I 1905 var Einsteins spesielle relativitetsteori et eksempel på den første typen, mens den kinetiske gasteorien i dag er et eksempel på en empirisk godt begrunnet teori.

Et kapittel (2.3, s. 278–95) gir etter mitt syn en helt misvisende fremstilling av *Den statistiske metoden i teoribygging og bruken av datateknologi*. I dette kapitlet finner jeg flere utsagn som best kan karakteriseres som vås: «Den statistiske måten å jobbe på kan i følge sin natur aldri føre til en teori som gjør seg uavhengig av (de mange) eksemplene. Statistiske relasjoner er relasjoner mellom eksempler, ikke mellom rene fenomener, slik tilfellet er i lover og teorier» og «Statistiske hypoteser om naturen kan bare brukes hvis man kjenner til de eksemplene (i tid og rom) fra fortiden som hypotesen bygger på, fordi hypotesen bare er gyldig for det datasettet den er etablert på.» For å være litt brutal: Det virker som Bjørkum er helt opphengt i det snart 200 år gamle årsaksbegrepet til Laplace («fullstendig årsak»), som fortsatt kan være fruktbart i fysiske disipliner, men som absolutt ikke er det i andre naturvitenskapelige disipliner. Videre gir boken et sterkt inntrykk av at Bjørkum egentlig ikke har skjønt hovedideene bak den hypotetisk-deduktive metoden slik den brukes i naturvitenskapelige fag.

Jeg anbefaler absolutt ikke boken for lesere som ønsker en innføring i moderne vitenskapsteori og vitenskapsfilosofi. For slike lesere finnes det gode bøker både på norsk og fremfor alt på engelsk.

Lars Walløe

Avdeling for fysiologi
Universitetet i Oslo

Litteratur

1. Kuhn, T. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1962.
2. Popper, K. *The Logic of Scientific Discovery*. London: Routledge, 1959.

Det hvite snitt

Jesper Vaczy Kragh

Det hvite snit

Psykokirurgi og dansk psykiatri 1922–1983. 475 s, tab, ill. Odense: Syddanske universitetsforlag, 2010. Pris DKK 398
ISBN 978-87-7674-403-8

Det hvite snit er en bok om lobotomi i Danmark. Forfatteren er historiker og har gått gjennom danske arkiver og et stort antall journaler fra danske «sindssygehospitaller». Han finner at mer enn 4 500 pasienter fikk

psykokirurgisk behandling frem til 1983, derav mer enn 4 000 lobotomi, dvs. at nervebanene fra frontallappene til sentrale hjerneområder ble skåret over med grove og dårlig funderte metoder. Dette er, skriver han, relativt sett et høyere antall enn i noe annet land. Er det noe spesielt med Danmark?

Den hjernekirurgiske tradisjonen settes i sammenheng med utviklingen og bruken av malariabehandling, insulinkomabehandling, cardiazolsjokk og elektroshokk. Hver av disse metodene blir grundig beskrevet i egne kapitler. Det utviklet seg ifølge forfatteren en somatisk, medisinsk tradisjon som viste til positive resultater, mens asylene ellers kunne ses som demoraliserte oppsamlingsplasser for samfunnets sykeste. I 1935 injiserte portugiseren Egas Moniz (1874–1955) og hans medhjelper, kirurgen Almeida Lima (1903–85), absolutt alkohol sentralt i frontallappene til en 63-årig portugisisk kvinne fra et psykiatrisk sykehus. I de påfølgende månedene ble pasienten beskrevet som roligere, noe Moniz oppfattet som helbredelse. Samme år ble enkle kirurgiske inngrep prøvd ut – og lobotomiens grunnlag var utformet. Flere alvorlige bivirkninger viste seg nokså raskt. Disse ble i hovedsak oversett. Resultatet var, foruten at Moniz i 1949 fikk Nobelprisen i medisin, at 60 000–80 000 individer verden rundt ble lobotomert, derav altså 4 000 i Danmark.

Forfatteren analyserer utviklingen med særlig søkelys på Danmark. Han har satt seg inn i hva danske overleger har sagt og skrevet, og han har gått gjennom arkivene

i Direktoratet for Statens Sindssygehospitaller og lest saksfremstillinger og referater. Mot denne bakgrunnen drøfter han indikasjonsstillingen og ledende psykiaters tankegang. Psykiaterne kom, skriver han, med de fysiske metodene inn i det gode medisinske selskap karakteristisk for tiden før og særlig etter den annen verdenskrig. Lobotomien ble en del av utbyggingen og moderniseringen av dansk psykiatri. Sterke systemiske krefter og gode intensjoner førte til at man overså alvorlige skader og følgetilstander langt ut over det rimelige.

Den som er interessert i dansk psykiatris historie, vil finne en velskrevet kilde til forståelse, forundring og forargelse. Imidlertid var det neppe noe spesielt med dansk psykiatri. De samme kreftene og de samme argumentene preget i denne tiden norsk psykiatri (1, 2). Dette er viktig fordi også dagens psykiatri møter sterke krav om å løse vanskelige problemer med små midler. Lobotomiperioden bør lære oss hvor farlig det kan være å trekke vidtgående konklusjoner på grunnlag av få kasus med kort oppfølgingstid. Adekvat empirisk grunnlag og etisk refleksjon må være sentrale premisser for veivalgene fremover.

Helge Waal

Seksjon for kliniske rusmiddelproblemer
Det medisinske fakultet
Universitetet i Oslo

Litteratur

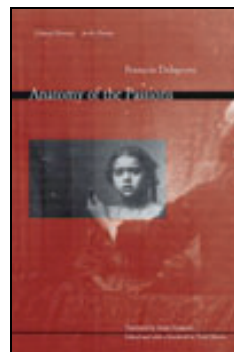
1. Norges offentlige utredninger. Utredning om lobotomi. NOU 1992: 25. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Seksjon statens trykning, 1992.
2. Kringlen E. *Norsk psykiatri gjennom tidene*. Oslo: Damm, 2007.

Å tolke følelsenes alfabet

François Delaporte

Anatomy of the passions

224 s, ill. Palo Alto, CA: Stanford University Press, 2008. Pris USD 65
ISBN 978-0-8047-5850-5

For medisinerne er Guillaume-Benjamin Duchenne de Boulogne (1806–75) godt kjent, først og fremst fordi navnet hans knyttes til den fryktede muskelsykdommen Duchennes muskeldystrofi. Denne sykdommen vet

medisinerne mer om enn om andre sjeldne sykdommer, kanskje først og fremst fordi sykdommens arvegang egner seg så godt til å illustrere generelle poenger i den menneskelige genetikken.

I denne boken har den franske filosofen og historikeren François Delaporte beskrevet et annet aspekt ved Duchenne, som nok er mer kjent for historikere og dagens løgn-detektorkonstruktører enn for medisinere, nemlig hans arbeid med ansiktsmuskulene. Duchenne ville vise hvordan musklene i ansiktet kunne knyttes direkte til menneskets sjel. Tidligere hadde andre vært opptatt av at ansiktet kunne knyttes til moralsk karakter. Duchenne mente imidlertid at man gjennom en presis lesning av ansiktsuttrykkene kunne kartlegge sjelens følelser, men ikke menneskets moralske karakter. Grunn tanken var at visse muskelgrupper i ansiktet kunne assosieres med visse følelser og stemninger, og at ansiktsuttrykkene var et naturlig språk som var dypt festet i organismen.

Det var blitt gjort forsøk på å forstå ansiktsmuskulaturen tidligere, men resultatene var kontroversielle og ufullstendige. Delaporte påpeker at grunnen til dette må søkes i metoden som ble brukt i den ansiktsfysiologiske og -myologiske forskningen. Duchennes forgjengere forsøkte å kartlegge muskulaturen ved disseksjon, men disseksjonen ødela musklens feste til huden og til andre muskler, noe som gjorde at man fikk upålitelige og varierende resultater. Duchenne erstattet imidlertid anatomens skalpeller med elektroder og ledet en mild elektrisk strøm gjennom elektrodene slik at han ble i stand til å stimulere en muskel om gangen, uten å gjennombore huden. Dette var viviseksjon slik fysiologene gjorde det, men uten at huden ble rørt. Resultatet ble defigurerende og groteske ansiktsuttrykk, og Duchenne dokumenterte det hele med fotografier. Funnene ble publisert i *Mécanisme de la physionomie humaine* (1862). Duchenne fant også ut at noe av ansiktsmuskulaturen som brukes ved følelser, ikke var viljestyrt, f.eks. tar smil som kommer av sann glede, ikke bare i bruk muskulaturen i munnområdet, men også muskulaturen rundt øyet, som ikke er viljestyrt.

Duchennes studier førte til at kunnskapen om ekspressiv psykologi, både i vitenskapen og kunsten, ble radikalt annerledes. Darwin, for eksempel, publiserte illustrasjoner fra Duchennes bok i sitt verk *The Expression of the Emotions in Man and Animals* (1872). Delaporte hevder i tillegg at Duchennes arbeider gjorde det lettere for Darwin å introdusere historien som et vesentlig element i de levende veseners emosjonelle språk (s. 87). Men Duchenne var også viktig for kunsten: Allerede i 1872, ti år etter utgivelsen, ble noe av boken introdusert i pensum på Ecole des Beaux-Arts i Paris, som en del av undervisningen i anatomi. Fra da av ble følelser representert i kunsten på en annen måte, hevder Delaporte.

Et av Delaportes sentrale argumenter er at Duchenne gjorde mye mer enn å bidra

til samtidens teorier. Det dreier seg om en epistemologisk reorganisering av hele feltet, under konkrete historiske betingelser. Aller viktigst var at det gjennom hans verker oppsto en erfaringsstruktur som har dominert hele 1900-tallet.

Duchennes prosjekt om ansiktsmuskulatur er relativt godt kjent av medisinhistorikere fordi den fotografiske dokumentasjonen i *Mécanisme de la physionomie humaine* er så oppsiktsvekkende på mange måter. Men så vidt jeg vet, har ingen tidligere gått så grundig til verks med kontekstualisering av både forskningspraksis og de konkrete sosiale og kulturelle forbindelsene denne praksisen inngår i, som Delaporte gjør her. Han fremhever dermed også ikke bare Duchennes implikasjoner for medisinen, men også for kropp-sjel-tenkningen, for den klassiske fysiognomien og for kunsten. Her er mer tradisjonell medisinsk historie koblet til sosialhistoriske perspektiver, knyttet opp mot en lidenskapenes sosialhistorie, deres resepsjon og persepsjon. Delaporte har skrevet en informativ, viktig og helstøpt bok om et emne som interesserer fra første side.

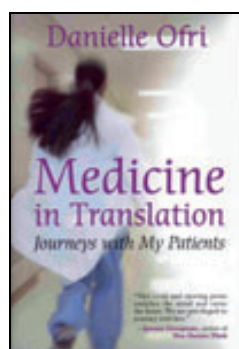
Anne Kveim Lie
Tidsskriftet

Intenst velskrevet

Danielle Ofri

Medicine in translation

Journeys with my patients. 251 s. Boston, MA: Beacon Press, 2010. Pris USD 25
ISBN 978-0-8070-7320-9

Jeg har lest noen bøker om medisin og legeliv skrevet av leger. Ingen har revet meg med som denne. Forfatteren er indremedisiner, overlege ved Bellevue Hospital, det eldste offentlige sykehuset i USA, grunnlagt i 1736. Pasientene som sokner hit, kommer fra hvor som helst, unntatt fra det hvite Amerika, medbringende sine historier – rørende, trivielle, ofte forferdelige. Mange er illegale immigranter, uten politiske rettigheter, dømt til et liv i New Yorks skyggeland, med livsproblemer så komplekse at hjertesvikten eller metastasene slett ikke blir det verste. Mer enn leger flest benytter Ofri sine konsultasjoner til å bli kjent med dem hun skal hjelpe, til å sette seg inn i hva det medisinske problemet betyr for den enkeltes livsprosjekt. Danielle Ofri har poliklinikk

for torturofre hver mandag, et møte med ondskap og smerte som hun hater og elsker, slik leger kan hate og elske jobben. Hun strever med sin egen gjenstridige spanske, med telefontolker, med behovet for å gjøre mer enn tiden tillater. I jeg-form møter vi en lege som jobber sent og tidlig, alltid er forsøkt, interessert, omtentksom, hemningsløst irriterende og sjarmerende pliktoppfyllende. Hun deler sine indre dialoger om skjemavelde, språklig frustrasjon, tverrkulturell nysgjerrighet, lojalitet, engasjement og hjelpeløshet. Ikke for mye, ikke for abstrakt, ingen klisjeer, verken i format eller budskap. Ekvilibristisk krydrer hun tekstene med skarpe glimt av gjenkjennelige følelser, uttrydelige faglige dilemmaer, knugende sykehusbyråkrati og krevende kvinneplikter overfor tre små, hund, mann og cello som alle skal ha sitt etter lange arbeidsdager.

Men først og sist kommer leseren i nærkontakt med Ofris pasienter: Samuel Nwanko som dukker opp med mørke solbriller, retinaskader og manglende nese to år etter at han ble forsøkt drept med svovelsyre hjemme i Afrika. Julia Borquero med progredierende hjertesvikt som har vandret på sine ben fra Guatemala til USA, og venter på at sønnen på åtte skal komme seg over grensen ved egen hjelp. Efrain Jimenez som, oppvokst i Bronx med en puertoricansk, spansktalende mor av basisk katolsk familie og en italiensktalende far av indiansk og svart avstamning, konverterer og blir ortodoks jøde. Herr Ptchetpchdad som har så rart navn at Ofri tenker han kanskje kan være skandinavisk (!) – før han viser seg å være fra Kamerun. Har Ptchetpchdad feokromocytom? Nei, blodtrykket stiger når han tenker på datteren på 16 som ble voldtatt og drept fire måneder tidligere.

Boken har ingen innholdsfortegnelse, den åpner som en thriller, og utvikler seg gjennom en rekke løst sammenstilte kapitler som også er pasientfortellinger. Den likner en god roman, men mister aldri sitt preg av dokumentar, av erfaring, av medisin. Språket, som løfter historiene frem, er velklingende og tilbaketrukket, åpenbart et resultat av samme type tålmodig øvelse som hun beskriver i sine ensomme økter med celloen, i utholdende streben etter å spille rent, holde pulsen, skape klang og så, når det stemmer, få en enkelt tone til å lyde som musikk: «I'm getting over it, she said, the color returning to her voice.»

Edvin Schei

Faggruppe for allmennmedisin
Universitetet i Bergen